

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет іноземної філології

Світлана Шелудченко

Алла Павлюк

Оксана Рогач

Валентина Бойчук

Педагогічна риторика і комунікативна логіка

Термінологічний словник

Луцьк

2022

УДК 378:81'27]:16(038:083.7)

П 24

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 9 від 18 травня 2022 р.)

Рецензенти:

Данилюк Н. О. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Данилюк О. К. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Шелудченко С. Б., Павлюк А. Б., Рогач О. О., Бойчук В. М. Педагогічна риторика і комунікативна логіка: термінологічний словник. Луцьк : Вежа Друк, 2022. 56 с.

Термінологічний словник із дисциплін «Педагогічна риторика і комунікативна логіка» містить базові терміни й інструменти риторичного мовлення як мистецтва красномовства, які використовують у різних типах дискурсу загалом та педагогічного зокрема.

Для студентів денної та заочної форм навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

УДК 378:81'27]:16(038:083.7)

П 24

© Шелудченко С. Б., Павлюк А. Б.,
Рогач О. О., Бойчук В. М. 2022

© Волинський національний
університет імені Лесі Українки, 2022

ЗМІСТ		
	<i>Передмова</i>	4
1.	Аа	5
2.	Бб	8
3.	Вв	9
4.	Гг	11
5.	Дд	12
6.	Ее	15
7.	Жж	19
8.	Зз	20
9.	Іі	23
10.	Кк	26
11.	Лл	28
12.	Мм	30
13.	Нн	34
14.	Оо	36
15.	Пп	38
16.	Рр	43
17.	Сс	46
18.	Тт	49
19.	Уу	50
20.	Фф	51
21.	Хх	52
22.	Чч	53
23.	Яя	54
	<i>Перелік бібліографічних джерел</i>	55

ПЕРЕДМОВА

Термінологічний словник із дисциплін «Вступ до фаху (Педагогічна риторика)» і «Комунікативна логіка» призначено для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «014 Середня освіта (Мова і література (англійська))» факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки та студентів інших закладів вищої освіти, зацікавлених запропонованою тематикою.

Метою термінологічного словника є коротка та вичерпна репрезентація ключових понять та явищ педагогічної риторики і комунікативної логіки як галузей наукового гуманітарного знання. Термінологічний словник містить список рекомендованої літератури, яка може стати у пригоді для підготовки до семінарських занять.

Вагомим є те, що термінологічний словник із дисципліни «Педагогічна риторика і комунікативна логіка» повністю відповідає тематичному наповненню лекційних курсів «Вступ до фаху (розділ – педагогічна риторика)» й «Логіка і комунікація», а тому використання глосарія сприяє повторенню та узагальненню матеріалу, що стосується педагогічної риторики: стилів і жанрів педагогічного красномовства; риторичного канону у педагогічному дискурсі; мовленнєвих стратегій і тактик в риторичній діяльності педагога; особливостей педагогічного діалогу в різних навчальних ситуаціях; риторичних засобів та їхньої ролі в усному мовленні вчителів іноземної мови; та комунікативної логіки, а саме, логічних основ аналізу природної мови; структури основних форм абстрактного мислення та логічних форм вербальної комунікації; вимог формально-логічних законів, дотримання яких визначає логічну правильність висловлення; правил виконання логічних операцій над поняттями, висловленнями та умовиводами; правил побудови коректних запитань та адекватних відповідей під час обговорення й вирішення професійних проблем.

<i>абстрагування</i>	виділення одних властивостей об'єкта мислення серед інших; логічний прийом, за допомогою якого ми виділяємо істотні властивості предметів, явищ і відокремлюємо їх від неістотних, другорядних
<i>абстрактне поняття</i>	поняття, в якому мислиться ознака, ізольована від її носія
<i>авторська позиція</i>	точка зору, ідея, яку проводить або відстоює промовець або автор статті
<i>адаптування матеріалу</i>	пристосування матеріалу, який заплановано використовувати у промові, до можливостей сприйняття, інтелектуальних здібностей та інтересів слухацької аудиторії, що є передумовою того, що публіка конструктивно відреагує на виступ оратора і мети промови буде досягнуто
<i>академічне красномовство</i>	один з найдавніших видів ораторського мистецтва, зокрема у риторичній традиції слов'ян; просвітницька діяльність Ярослава Мудрого, князя Володимира та багатьох інших видатних діячів культури заклала основи академічного красномовства
<i>аксіома</i>	твердження, яке не потребує доведення; самоочевидна істина (наприклад: «Після весни настає літо»)
<i>актуальність промови</i>	відповідність теми та змісту промови інтересам аудиторії та передбачає, що під час публічного виступу прозвучить свіжа, цікава, важлива для слухачів інформація
<i>алегорія</i>	один з тропів, сутність якого полягає у втіленні певної риси чи явища в конкретному образі, при цьому значення алегоричного образу стає зрозумілим з контексту (наприклад, образ лисиці може бути алегоричним втіленням хитрості)
<i>алетична логіка</i>	множина модальних систем (теорій), створених на підставі алетичних модальностей «необхідно», «можливо», «дійсно», «випадково» засобами формалізованої мови

алетична модальність	модальність, що детермінується з погляду об'єктивних законів природи, суспільства й логічних законів
альтернатива	вибір однієї з двох взаємовиключних можливостей
аналіз	розчленування об'єкта мислення як цілого на частини за допомогою зовнішніх або внутрішніх дій чи операцій
аналіз риторичний	вид філологічного аналізу мовних творів; засіб самоконтролю, редагування
анотація	примітка, коментар до тексту; короткий виклад змісту книги, статті, і т. п.
антиномія	(суперечність закону самому собі) поєднання обопільних суперечних висловлювань про предмет, які припускають однаково переконливі логічні обґрунтування; неусувна суперечність, що мислиться в ідеї чи законі й виявляється за спроби її доказового формулювання
антиномії Канта	чотири антиномії німецького філософа сформульовані у «Критиці чистого розуму» та побудовані як два суперечливі висловлювання (ствердження та його заперечення), що за змістом виражають космологічні ідеї
антитеза	протилежність, протиставлення; стилістичний прийом, що полягає у зіставленні протилежних образів і понять
аподиктичне висловлювання	переконливе висловлювання, що виражає закон, закономірність існування чогось або необхідність виникнення чогось за певних умов; необхідність здійснення певних дій
aporія	висловлювання, що суперечить стійким поглядам і звичним уявленням людей чи навіть здоровому глузду і, відповідно, визначається як проблема, яку потрібно вирішити
аргументація	сукупність аргументів, використаних для аргументування
аргументи	положення, з допомогою яких робиться спроба обґрунтувати істинність тези
аргументування	процес надання аргументів, доводів, підтверджень, свідчень, доказів на користь виправданості й істинності погляду на якесь питання чи проблему

<i>артикуляція</i>	положення органів людського організму, потрібне для вимови певного звука; робота органів мовлення, спрямована на утворення звуків
<i>асерторичне висловлювання</i>	висловлювання дійсності, яке виражає знання про те, що відбулося або відбувається насправді
<i>асоціаністська теорія</i>	теорія, в основу якої покладено поняття асоціації, яка розумілась як зв'язок між елементами психічної діяльності – відчуттями, уявленнями та поняттями, які виникають під впливом повторення їх поєднань у часі та просторі
<i>атрибутивне судження</i>	судження, у якому стверджується або заперечується належність предмету визначеної властивості чи ознаки
<i>аудиторія</i>	сукупність слухачів, присутніх під час виступу оратора; те саме, що <i>публіка</i>
<i>аутотренінг</i>	комплекс спеціальних вправ, заснованих на самонавіювання та використовуваних людиною для управління власними психічними станами та поведінкою.
<i>афоризм</i>	глибока узагальнююча думка, яка має лаконічну, відточену мовну форму

<i>багатозначна логіка</i>	напрям досліджень сучасної некласичної логіки; формально-логічна система (теорія), в межах якої висловлюванням надають понад два істинних значення ($\lambda > 2$), тобто вводять додаткове значення істинності, що має семантичну або математичну (числову) інтерпретацію
<i>багатство мовлення</i>	багатство змісту та багатий вибір мовних засобів: різноманітність лексики, синтаксичних конструкцій; в усному варіанті – різноманітність інтонації, володіння голосом, паузи та ін.
<i>безвідносне поняття</i>	поняття, що відображає предмет, з існуванням якого не пов'язується необхідне існування будь-яких інших предметів
<i>бесіда</i>	форма спілкування, що полягає в обміні думками, почуттями між двома чи більше людьми
<i>бібліографія</i>	найбільш повний список книг за певною темою чи галуззю науки, наприклад, бібліографія до статті чи дисертації
<i>бібліофіл</i>	пристрасний любитель і колекціонер книг
<i>буддизм</i>	релігія, що виникла в Індії в VI ст. до н. е. і була названа за іменем свого легендарного засновника Будди

<i>вайшешика</i>	теорія пізнання, що вказує на чотири види правильного і чотири роди помилкового пізнання, а істину дають сприйняття, логічний висновок (умовивід), пам'ять та інтуїція
<i>вербальний</i>	усний, словесний
<i>вигукова гіпотеза (емоційна, довільних вигуків)</i>	започаткована епікурейцями Давньої Греції (IV–III ст. до н. е.), які вважали, що виникнення мов зумовлене природною потребою людини виражати звуками свій душевний стан
<i>виразне читання</i>	читання напам'ять або за книгою, яке правильно передає зміст тексту з чіткою дикцією і вимовою звуків, слів, достатньою гучністю, вмінням виділити логічно важливе у тексті, правильною інтонацією, вмінням передати почуття
<i>виразність (експресивність)</i>	якість мовлення, що відрізняється від звичайного, нейтрального мовлення образністю, емоційною забарвленістю
<i>висловлювання</i>	одиниця повідомлення, що має смислову цілісність
<i>висловлювання випадковості</i>	висловлювання, що виражає певне припущення про такі явища, процеси, події, які можуть відбутися або не відбутися в реальному світі
<i>висловлювання можливості</i>	гіпотетичне, проблематичне висловлювання, що виражає можливість виникнення чогось, відбуття певної події за певних умов
<i>висновок</i>	остаточна думка про що-небудь, логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду певних фактів
<i>висота голосу</i>	слухове відчуття частоти акустичних коливань та один із засобів виразності усного мовлення
<i>відповідь</i>	це судження, яке дає інформацію, про яку йдеться в питанні

<i>віра</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1) особиста суб'єктивна думка (погляд), яка може бути істинною і хибною; 2) суб'єктивна впевненість в існування того, що нам ще точно невідомо; 3) суб'єктивна впевненість у правоті (істинності) певних ідей, гіпотез, версій, котрі ще не мають суворого логічного доведення в певний момент часу
<i>внутрішнє мовлення</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовка до усного або письмового мовлення. 2. Діалог із самим собою.

<i>гіпербола</i>		перебільшення; стилістична фігура, в якій навмисно перебільшено певну ознаку з метою надати зображуваному більшої виразності, загостреності
<i>гіпотеза</i>		проблематичне знання (у широкому значенні); припущення; ідея, що дає змогу об'єднати деяку сукупність знань у систему знання
<i>гіпотеза соціального договору</i>		пов'язана з полемікою щодо того, як речі дістали свої назви, тобто є розвитком учення Демокріта й Аристотеля про умовність, довільність назв (назви за домовленістю)
<i>гіпотеза трудових вигуків</i>		запроваджена Людвігом Нуаре (1829–1889), за підтримки Карла Бюхер (1847–1930), обстоює думку, що інстинктивні вигуки супроводжували колективні трудові дії, а первісна мова була набором дієслівних коренів
<i>гносеологія</i>		вчення про процес пізнання, про джерела, можливості та засоби пізнання; теорія пізнання
<i>гнучкість голосу</i>		його здатність швидко і невимушено переходити з однієї висоти на іншу, з гучного звучання на тихе, з одного тембру на інший
<i>голос</i>		звук, що утворюється при проходженні повітря між вібруючими голосовими зв'язками і вважається основним звуковим засобом успішної промови
<i>гомілетика</i>		богословська наука; пояснює теорію церковної співбесіди, пастирського проповідування слова Божого, історію проповідницької літератури, визначає цілі проповіді, надає практичні рекомендації, поради через «уроки віри й благочестя»
<i>градація</i>		стилістична фігура, що полягає в такому розташуванні частин висловлювання (слів, частин речення), коли кожна наступна містить у собі посилення (послаблення) смислового чи емоційно-експресивного значення; є градація висхідна і спадна

двозначна логіка		формально-логічна система (теорія), створена на підставі принципу двозначності, що означає: певному висловлюванню А можна надати лише одне з двох значень істинності: 1) «істинне» (і), 2) «хибне» (х)
дебати		організоване публічне обговорення питань, під час якого учасники викладають власні ідеї, програми, погляди на вирішення важливих громадських та державних проблем
дедуктивний умовивід		(від латинського слова deductio – виведення) називається умовивід, в якому перехід від загального знання до часткового є логічно необхідним
дедукція		1. Принцип переходу від загального до часткового. 2. Логічний висновок від загального судження до часткового (або менш загального) висновків.
декламація		читання прози або віршів в голос
демократичний діалог		складний соціальний феномен; будучи інтердисциплінарним, він вимагає комплексного, системного вивчення, співпраці різних наук – логіки, філософії, мовознавства, психології, етики, педагогіки
дедуктивний умовивід		умовивід, в якому з двох даних суджень виводиться третє, причому одне з двох даних суджень неодмінно загальне
деонтична модальність		модальність з погляду прийнятних у суспільстві правових і моральних норм
дефініція		стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття
дикція		ступінь виразності в мовленні, чіткість вимовляння звуків відповідно до норм певної мови. Правильна дикція – одна з передумов успіху оратора, бо від неї залежить те, як слухачі сприймуть інформацію
дилема		логічне судження з двома виставленими протилежними положеннями, що суперечать одне одному і виключають можливість третього

дипломатичне красномовство	мистецтво, що розвивається у державах, які проводять активну державотворчу політику, і включає в себе такі два основні види: промова на міжнародній конференції; промова в процесі дипломатичного акту
дискурсивне мислення	розгорнуте в часі міркування за допомогою умовиводів – способів логічного зв'язку суджень
дискусія	форма колективного обговорення, мета якої виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблеми
диспозиція	один з етапів роботи над промовою, на якому формулюють основні поняття про предмет виступу, підбирають матеріал і знаходять для нього місце у структурі промови, продумують композицію ораторського твору
диспут	публічний спір на наукову, літературну та ін. теми
дифірамб	1. Давньогрецький гімн на честь Діоніса. 2. Нестримне вихваляння будь-кого.
дихання оратора	спосіб, яким промовець вдихає та видихає повітря під час виступу. Від дихання залежить озвучення промови, зокрема сила голосу, якість звуку, артикуляції тощо.
дихотомія	послідовне ділення цілого на дві частини, потім кожної частини знову на дві і т. д.
діалог	обмін інформацією, у якому беруть участь двоє учасників, висловлення (репліки) одного змінюються висловленнями (репліками) іншого
діалогізм	універсальна властивість взаємодії людей, яка викликана їх потребами та спільною діяльністю
діатриба	історична форма діалогу – різка, прискіплива мова із нападками особистого характеру, що за тоном нагадувала уїдливу пародію
ділова нарада	ефективний спосіб інтенсифікації виробничих стосунків, пошуку оптимальних виробничих шляхів
ділове мовлення	вид усного або письмового мовлення, що використовується в ділових доповідях при складанні документів; відрізняється високою точністю, суворою юридичною обґрунтованістю, повною відсутністю засобів мовної виразності, експресії

доведення	завжди правильне міркування, в якому відношення між засновками і висновком є відношенням логічного слідування (такі міркування називають демонстративними), де аргументами виступають достовірні твердження (різного роду визначення, аксіоми і постулати, закони науки, інші твердження, істинність яких доведена раніше, твердження, що фіксують очевидні факти)
додавання понять	операція з обсягами понять, яка полягає в об'єднанні двох або кількох множин, що становлять обсяги відповідних понять, в одну множину
доказ	незаперечний довід або факт, який підтверджує істинність чого-небудь; підтвердження
доктрина	1. Вчення, наукова або філософська ідея. 2. Керівний політичний принцип. 3. У риторичі Цицерона – знання.
доповідь	прилюдне офіційне повідомлення на певну тему, в якому відображено суть певної проблеми чи результати дослідження, проведеного з якогось питання (наукового, політичного, юридичного та ін.)
доповнювальне запитання («що-запитання»)	запитання, що вимагає отримання у відповіді додаткового знання (інформації) стосовно предмета міркувань
дорадча промова	промова, яка стосується суспільних чи особистих справ і містить поради, пропозиції, заохочення до певних думок або дій
допеп	влучний, кмітливий вислів із гумористичним відтінком, використання якого в ораторському мовленні привертає увагу слухачів, робить виступ цікавішим і динамічнішим
доцільність мовлення	відповідність мовлення поставленій меті, чому сприяють чітке усвідомлення мети виступу, продуманий зміст мовлення, добре орієнтування в темі промови, вдалий підбір мовних одиниць, знання невербальних засобів комунікації

евристичної (сократичної) бесіди метод	один з основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов
Езопівська мова	замасковане висловлення власних думок, іносказання; мовлення, сповнене недомовок та натяків, засобами якого виступають алегорія, іронія, алюзія (від імені давньогрецького байкаря Езопа)
експеримент	метод навчання чи спілкування з аудиторією, за якого завдяки низці взаємопов'язаних питань слухачів підводять до відповіді на головне питання, допомагають зробити ширший висновок щодо певної проблеми (назва від імені Сократа, який під час бесід з учнями прагнув спростувати їхні помилкові думки, не стверджуючи прямо власний погляд, а підводячи слухача до певних висновків серією відповідно поставлених запитань)
експресивність	яскравість прояву почуттів та емоцій; підвищена виразність твору (промови), створена за допомогою художніх та риторичних засобів, що в публічному мовленні є позитивною властивістю промови та виступу оратора, оскільки робить їх більш жвавими й динамічними
експресія	сила вияву певних почуттів, емоцій, а також виразність тексту, створена різноманітними засобами мови, зокрема фігурами, тропами
експромт	у риторичній промові, складена безпосередньо у процесі виголошення, без попередньої підготовки, що вимагає від промовця певного досвіду складання та виголошення промов, упевненості в собі, кмітливості (те саме, що <i>імпровізація</i>)
екстенціональний контекст	контекст, в якому важливі тільки денотати мовних виразів, котрі до нього входять

екстраполяція	різновид індукції, аналогії та узагальнення в їх взаємозв'язку, що полягає у поширенні якісних характеристик з однієї предметної галузі на іншу, з минулого і сучасного на майбутнє; кількісних характеристик однієї галузі предметів на іншу, одного агрегату на інший на підставі спеціально розроблених для цієї мети методів; деякого рівняння на інші предметні галузі у межах однієї науки або на інші галузі знання, що пов'язане з їх певною модифікацією (метод математичної індукції)
елімінативна індукція	система умовиводів, в якій висновки про причину досліджуваних явищ будуються шляхом виявлення обставин, які підтверджують, і виключення обставин, не задовольняючих властивостям причинного зв'язку
елокуція	один з розділів класичної риторики, який вивчає виразність промов і їх мовне оформлення, а саме питання правильності, доречності, виразності, змістовності, точності мовлення оратора, використання у промовах оптимальних мовних засобів
емоційна (емоційно забарвлена) лексика	слова, у значенні яких виявлено оцінний компонент, які передають позитивну чи негативну оцінку, почуття та переживання («жаль», «любий», «дратуватися»), характеризують людей чи істот («сонечко», «красунчик», «негідник», «свиня»), містять оцінку певної дії чи процесу («базікає», «плетуться»), вигуки («Ох!», «Ой!», «Ого!») та ін., які у публічному мовленні привертають увагу аудиторії, однак повинні бути адекватними ситуації, темі та меті промови
емоційні жести	жести, які виявляють різноманітні емоції людини (наприклад, знизування плечима підкреслює сумнів чи непевність, розведення рук – здивування, удар кулаком по столу – гнів) та у поєднанні з мімікою та інтонацією посилюють експресивність промови
емоційність	схильність людини до переживання та яскравого вираження емоцій, збудженість, що є радше позитивною властивістю оратора, вона робить виступ більш жвавим і динамічним

<i>емоція</i>	переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини
<i>емпіризм</i>	напрям у філософії, який єдиним джерелом пізнання вважає чуттєве сприймання і досвід, а значення теоретичних узагальнень і логічного мислення недооцінює або зовсім заперечує
<i>емпіричний</i>	заснований на емпірії
<i>емфаза</i>	одна з риторичних фігур, емоційне та експресивне виділення певної частини висловлювання чи окремого слова за допомогою інтонації, повторень, порядку слів тощо (наприклад: «Нам потрібно працювати, працювати і ще раз працювати!», де «працювати» виділено повторенням, а в усному мовленні – також інтонаційно)
<i>емфатичний наголос</i>	експресивне, емоційне виділення певної частини висловлення (групи слів, одного слова або його частини), що виявляється в подовженні голосних (інколи приголосних) звуків, яке супроводжує своєрідна інтонація, що підсилює експресивність мовлення, виявляє емоційний стан промовця
<i>епідейктична промова</i>	урочиста промова, що стосується певної особи, події, явища й містить оцінний компонент (вітальна, застільна промови, епітафія та інші промови, що містять похвальний компонент, а також викривальні промови, що засуджують когось чи щось)
<i>епістемічна логіка</i>	(грец. – знання) розділ модальної логіки, який досліджує міркування, в структурі котрих відокремлюються висловлювання з епістемічними модальностями «знає», «вважає», «вірує», «думає», «відомо», «доведено», «підтверджується», «сумнівається», «переконаний» і под.
<i>епістемічна модальність</i>	модальність з погляду закономірностей пізнання об'єктивного світу
<i>епітафія</i>	короткий текст на честь померлої особи, викарбуваний на надгробній плиті, а також надгробна промова

<i>епітет</i>	один з основних тропів, художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії
<i>еристика</i>	підрозділ риторики, який вивчає правила та прийоми сперечання та досліджує види суперечок, етапи їх ведення, способи доводити власну думку та спростовувати позицію суперника, типові помилки під час сперечання, типи аргументів та ін.
<i>етика</i>	наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей
<i>етос</i>	одна з основних категорій класичної риторики, зразкова суспільна й особиста морально-етична поведінка оратора, що потрібна для того, аби мати змогу впливати на слухачів і переконувати їх
<i>ефективність промови</i>	результат від виголошеної промови, який повністю або частково відповідає очікуванням оратора; реакція аудиторії, яка свідчить про те, що мети промови вдалося досягти (наприклад, у разі закличної промови слухачів вдалося переконати здійснити певні дії, у разі розважальної промови – розвеселити тощо)
<i>ефективної комунікації закон</i>	один з законів риторики, який передбачає діяльність оратора, спрямовану на налагодження контакту з аудиторією, що вимагає від оратора керування власною поведінкою та поведінкою слухачів, старанної роботи над вербальним та невербальним аспектами виступу

<i>жанр красномовства</i>	тип промови, для якого характерний специфічний зміст, а також особливості й обставини виголошення
<i>жест, жестикуляція</i>	один з невербальних засобів спілкування, рух людського тіла або його частин (здебільшого рук), який передає певну інформацію, виражає емоції
<i>жестикулювання</i>	процес використання жестів для виразності мови або виявлення емоцій, який завжди загострює увагу слухачів, адже в людській свідомості закладена сприйнятливність до жестів руками
<i>жести-наголошення</i>	короткі, прості рухи рук, які зазвичай співпадають із логічним або емоційним наголосом та які люди здебільшого використовують мимовільно; під час ораторської практики їх не варто надмірно контролювати, адже вони підсилюють виразність мовлення

загальне поняття	поняття, в якому мислиться два чи більше предметів
заклична промова	один з типів промов у межах агітаційного красномовства, метою якої є спонукати слухачів до певних дій, заохочувати їх щось зробити (наприклад, промовець може заохочувати аудиторію кинути палити, взяти участь у роботі на громадських засадах чи придбати певний продукт або послугу)
заключення	завершальна композиційна частина мовного твору, що містить висновки, відповіді на запитання, постановку нових завдань
закон виключеного третього	із двох суперечливих суджень про один і той же предмет, в один і той же час і в одному і тому ж відношенні одне неодмінно істинне, друге хибне, третього бути не може
закон виключеного четвертого	висловлювання А є або істинним, або хибним, або невизначеним (нейтральним)
закон достатньої підстави	достовірною треба вважати тільки ту думку, істинність якої достатньо обґрунтована
закон суперечності	два протилежні висловлювання не є одночасно істинними; у крайньому разі одне з них неодмінно хибне
закон тотожності	будь-яка думка про предмет у процесі даного міркування тотожна сама собі, скільки б разів вона не повторювалась
закони риторики	основні закономірності риторичної діяльності, які визначають її ефективність (концептуальний, моделювання аудиторії, стратегічний, тактичний, ефективної комунікації та системно-аналітичний закон)
заперечення риторичне	одна з риторичних фігур, заперечення, що має форму відповіді на ймовірне припущення, зауваження опонентів або як засіб привернути увагу до чогось; ствердження у формі заперечення (наприклад: «Не думайте, наші кроки – не спроба заперечити примирення», «Провокаціям у місті не бувати!»)

запитання	форма виразу думок, коли суб'єкт х хоче уточнити та доповнити відоме йому знання (інформацію) про певний об'єкт пізнання або отримати нове знання (нову інформацію); визначити істинність отриманого знання
запитання риторичне	одна з риторичних фігур, запитання, що не потребує відповіді, адже відповідь або і так відома слухачам, або знайти її важко чи неможливо (наприклад: «Чи потрібні людині зміни, якщо вона усім задоволена?», «Як нам позбутися глобального комплексу меншовартості?»)
засновки	раніше відомі судження, на підставі яких робиться висновок
збірне поняття	поняття, в якому кожен елемент обсягу є сукупністю відносно самостійних предметів, що мисляться як один предмет
звертання	словесна формула, яка називає тих, до кого звернена промова, з якої зазвичай починається вступ і яка сигналізує слухачам про те, що сказане буде звернене до них і стосуватиметься саме їх
звертання риторичне	одна з риторичних фігур, звертання, що адресоване відсутнім в аудиторії особам, неживим предметам, абстрактним поняттям і яку часто містить ще й оцінну характеристику, виявляє ставлення промовця до об'єкта звертання (наприклад: «Душе моя!», «Прекрасна наша земле!»)
звуконаслідувальна гіпотеза	гіпотеза започаткована ще Демокритом (460 до н.е.–?) і Платоном (427– 347 р. до н.е.), полягає в тому, що мова виникла шляхом наслідування людиною звуків природи
звукосимволічна гіпотеза	теорія, в основу якої покладено звукосимволізм, установлює певний прямий зв'язок між почуттями й емоціями людини і звуками
звучність голосу	гучність голосу, яка залежить від тиску повітря в легенях, від уміння уповільнити дихання, від володіння ритмом дихання
зміст поняття	сукупність істотних і загальних ознак, які в ньому мисляться
зміст промови	те, що викладено у промові; те, про що у ній ідеться, тобто тема, ідея, згадані факти, приклади, висловлені міркування автора тощо

зовнішнє мовлення	мовлення для інших, матеріалізоване у вигляді акустичних чи графічних комплексів
зоровий (візуальний) контакт	один із засобів активізації уваги аудиторії, за якого погляд оратора спрямований на аудиторію загалом і в ході виступу затримується на кожному з присутніх зокрема

<i>ідеал</i>		поняття про досконалість
<i>ідеалізація</i>		один з видів абстрагування, в результаті якого створюються поняття ідеалізованих (ідеальних) об'єктів
<i>ідея промови</i>		головна думка, яка тисло виражає зміст промови; переконання, яке автор промови прагне донести до слухачів
<i>«ідоли печери»</i>		це помилкові відображення дійсності, які виникають внаслідок надмірної схильності людей або до старих істин, або до нових відкриттів
<i>«ідоли ринку»</i>		це труднощі пізнання, які виникають у результаті некритичного, поверхового ставлення до функції, значення і природи слова
<i>«ідоли роду»</i>		це спотворення, які виникають у результаті намагання людини наділити речі та явища природи власними якостями
<i>«ідоли театру»</i>		хибні твердження, які обґрунтовуються посиленнями на авторитети
<i>ілюстративні, або зображальні, жести</i>		жести, за допомогою яких промовець частково зображає те, про що йдеться, і які найчастіше трапляються під час описування явищ, подій, предметів (наприклад, оратор говорить про велику кількість чогось, водночас тримаючи дві руки витягненими паралельно перед собою на значній відстані, або описує висоту, піднімаючи витягнуту руку над головою)
<i>імідж оратора</i>		уявлення, думка про оратора, яке складається в аудиторії у результаті його виступу і складається із зовнішнього образу (вигляд оратора, його міміка, жести, поза) та внутрішнього образу (вміння промовця спілкуватися, володіти мовою, риси характеру тощо)
<i>імітація</i>		наслідування, копія, підробка
<i>імпровізація</i>		у риторичі промова, складена безпосередньо у процесі виголошення (те саме, що <i>експромт</i>)

<i>імпровізування</i>		у риторичі виголошення промови без попередньої підготовки, експромтом
<i>ім'я</i>		вираз природної чи штучної, формалізованої мови, що позначає окремий предмет чи клас предметів
<i>інвенція</i>		образ будь-кого, який цілеспрямовано формується і покликаний надати емоційно-психологічний вплив на оточуючих
<i>інверсія</i>		мовленнєвий зворот, який полягає в умисній, стилістично виправданій зміні прямого порядку слів, що надає фразі особливого стилістичного забарвлення, посилює смислову значущість слів
<i>інгеніум</i>		природний талант, здібності
<i>індивідуальний стиль оратора</i>		притаманні певному промовцеві характерні риси виголошення промов, типові засоби образності, невербальні засоби спілкування, які він вживає під час виступів
<i>індуктивний метод викладу</i>		метод викладу матеріалу в промові, за якого розповідь ведуть від конкретного до загального, для чого спершу наводять конкретні факти й приклади, а потім на їх підставі слухачів підводять до загального висновку з приводу певного питання; спочатку перелічують аргументи, а після цього озвучують тезу
<i>індуктивні умовиводи</i>		міркування, у яких рух думки йде від часткових випадків до загальної закономірності
<i>індукція</i>		умовивід, при якому на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне
<i>інструктивна промова (інструктаж)</i>		промова, у якій надають керівні вказівки, інструкції, роз'яснення дій у певних ситуаціях чи прийомів роботи на робочому місці
<i>інтелектуальний суб'єкт</i>		окрема людина, множина людей, котрі є носіями знання, віри, сумніву, переконання і под.
<i>інтенціональний контекст</i>		контекст, в якому важливими є не тільки денотати мовних виразів, які до нього входять, а й їх смисл

<i>інтерв'ю</i>	спосіб отримання інформації в людини за допомогою низки запитань, яка має вигляд бесіди, побудованої за заздалегідь підготованим планом
<i>інтонація</i>	ритмічно-мелодійна особливість мовлення, система змін (модуляцій) висоти, тембру, гучності голосу, яка виражає комунікативний намір промовця, його ставлення до змісту сказаного та до адресата
<i>інтуїція</i>	безпосереднє збагнення, осягнення істини без допомоги досвіду й логічних умовиводів
<i>інформаційна промова</i>	один з типів промов у межах інформаційного красномовства, метою якого є донести до слухачів певну інформацію, викликати цікавість до предмета, про який ідеться, а його тема має бути актуальною для слухачів і викликати інтерес аудиторії
<i>інформаційний запит</i>	запитальне речення, яке формулює особа х, коли хоче отримати точну інформацію про певний предмет
<i>іронія</i>	іносказання, що містить у собі висміювання, негативну оцінку предмета мовлення або якихось його якостей: заперечення під видом ствердження чогось; зовнішня форма суперечить змістові при тонкому, ущипливому глузуванні
<i>істина</i>	достовірне знання, що правильно відображає реальну дійсність у свідомості людей
<i>істинність</i>	дійсність, справжність, непідробленість

<i>квапливість мовлення</i>	надмірна швидкість, похапливість, підвищений темп мовлення, який під час публічного виступу є недоліком, адже заважає слухачам зосередитися на змісті сказаного й виявляє хвилювання оратора
<i>класифікація</i>	складний, багатоступінчастий поділ (тобто система поділів), який проводиться з метою одержання нових знань стосовно членів поділу і систематизації цих знань
<i>ключове слово</i>	слово або словосполучення, яке виражає зміст однієї з частин твору і застосовуються в ораторській практиці для ефективного запам'ятовування промови
<i>комунікативні якості особистості</i>	тривало існуюча характеристика, що виявляється у спілкуванні та поведінці індивіда в різних ситуаціях, вони не є споконвічно заданими, а проходять тривалий період становлення, вдосконалення та розвитку (товариськість, доброзичливість, емпатія, автентичність, відкритість, ініціативність, тактовність, гнучкість, безпосередність
<i>композиція промови</i>	побудова промови, поєднання всіх її компонентів в одне ціле і виражає взаємодію складових частин промови (вступу, головної частини, висновків), способів і методів викладу матеріалу, і ширше – змісту промови та її форми
<i>комунікація</i>	процес обміну інформацією між двома чи більше особами
<i>конкретне поняття</i>	поняття, в якому мисляться ознаки з їх носіями, тобто відповідними предметами
<i>конструктивна реакція аудиторії</i>	така реакція слухачів на промову, за якої між промовцем та аудиторією встановлюється контакт, стає можливою активна співпраця, позитивна емоційна реакція з обох сторін
<i>контакт з аудиторією</i>	взаємодія та взаєморозуміння оратора й слухачької аудиторії, спільність їхнього психічного стану

контрадикторні судження	протилежні взаємовиключаючі судження, одне з яких є загальноствердне, друге – частковозаперечне; одне істинне, друге – хибне
контрарні судження	судження, які не можуть бути одночасно істинними, але можуть обоє бути хибними
конфліктна реакція аудиторії	реакція на публічну промову, коли слухачі не бажають слухати й розуміти промовця, різко йому опонують (часто не дослухавши виступ до кінця), виявляють негативні емоції
конформістська (погоджувальна) реакція аудиторії	реакція на ораторський виступ, за якої слухачі легко вірять промовцеві й переходять на його бік
концепція	система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище
концепція промови	провідний задум, система вихідних поглядів промовця на явища й проблеми, про які йтиметься у промові
красномовство	уміння майстерно, гарно й переконливо говорити, утримувати увагу аудиторії; ораторський хист
креативність	творчі здібності людини, що дозволяють створювати і втілювати в життя принципово нові ідеї
крилаті вирази	стійкі звороти мовлення, що мають, як правило, книжне походження й відрізняються влучністю, образністю, виразністю, лаконізмом
культура мислення	ступінь володіння особою методами та формами розумової діяльності
культура мовлення	дотримання мовних норм в усному та писемному мовленні, а також майстерне вживання мовних засобів залежно від мети й обставин спілкування
культура слухання	вміння максимально ефективно використовувати процес слухання для того, щоб зрозуміти співрозмовника й налагодити з ним зв'язок
культура сперечання	правила поведінки учасників суперечки, які дають змогу сперечатися конструктивно та передбачають уміння чітко визначити предмет суперечки, а також позицію та погляди опонентів і дотримуватися їх; не втрачати головних положень, через які ведуть суперечку; правильне оперування поняттями і термінами (треба переконатися, що всі учасники правильно вживають відповідні терміни й однаково розуміють поняття), добирати переконливі аргументи для обґрунтування власних тез

лаконічність	стисле вираження думки, комунікативна риса мовлення, яка виявляється у відсутності зайвих слів, непотрібних повторів, плутанини, тавтології, плеоназму, слів-паразитів
літературна мова	внормована, уніфікована, наддіалектна, вища форма національної мови, що обслуговує всі сфери діяльності суспільства
логіка	<ol style="list-style-type: none"> 1) закономірності виникнення, закономірності існування, закономірності розвитку речей та явищ навколишнього світу; 2) послідовність, несуперечливість, обґрунтованість міркувань; 3) здатність людини відобразити навколишній світ за допомогою мислення; 4) навчальна дисципліна, яка протягом багатьох віків є обов'язковим елементом Європейської системи освіти; 5) особлива наука про мислення
логічна модальність	логічна детермінованість висловлювань з певним типом модальності, коли їх істинність або хибність визначають логічними законами
логічний аналіз	методологічний підхід до результатів пізнавальної діяльності людей – знання в різних його формах і видах, яке виражене засобами природної і штучної мов на підставі законів науки логіки
логічний виклад матеріалу	розташування елементів у тексті, коли зміст чітко й однозначно викладений, суперечливості в судженнях немає, помітний послідовний перехід від однієї думки до іншої
логічний метод	засіб розумової діяльності людей (засіб мислення), який використовується у процесі пізнання і відтворення об'єкта, який досліджується

<i>логічний наголос</i>	різновид фразового наголосу, засіб особливого виділення голосом найважливішого слова чи словосполучення у змістовій структурі речення
<i>логічність мовлення</i>	одна з важливих вимог культури мовлення, спілкування, що передбачає дотримання законів та правил логіки
<i>логос</i>	одне з основних понять (категорій) класичної риторики (разом з етосом, пафосом і топосом), що передбачає вибір доцільних словесних засобів, які ритор використовує для вираження задуму промови й аргументації висловленого у зрозумілій і переконливій для аудиторії формі
<i>локаята</i>	матеріалістична школа, що надавала великого значення питанням гносеології і логіки й про яку згадується ще в давньому політичному трактаті «Артхашастра» (IV–III ст.ст. до н. е.), а також у «Законах Ману»

<i>маєвтика</i>	метод ведення діалогу, коли за допомогою навідних, уточнювальних, добре продуманих запитань вчитель допомагає народженню думки в учня, виявляє приховані знання, сприяє пошуку істини (наприклад: «Що таке освіта?» – «Освіта – це здобута система знань, яку можна застосовувати на практиці»)
<i>манери оратора</i>	особистісні властивості, звички, факти зовнішньої поведінки: стриманість – розв'язність, відкритість – замкнутість, доброзичливість – байдужість та ін. (наприклад, відомо, що ораторам шкодили звички витирати піт, надмірна жестикуляція, звичка дивитися убік, часто поправляти комірець тощо)
<i>маніпуляція словесна (маніпуляція мовна)</i>	різновид усвідомленого прихованого мовленнєвого впливу на людину за допомогою спеціально підібраних фраз з метою змінити її наміри, сприйняття чи поведінку на користь суб'єкта, що здійснюється за допомогою доведення, переконання, вмовляння, скиглення, навіювання, прохання, наказу, примусу, та ін.
<i>матеріал для промови</i>	сукупність інформації (думки, судження, погляди, приклади з життя тощо), що міститься в тексті публічного виступу
<i>мелодика голосу (мовлення)</i>	один з компонентів інтонації, що передбачає зміну висоти голосу (підвищення або зниження) у процесі мовлення, що відбувається завдяки різному ступеневі напруги голосових зв'язок
<i>меморія</i>	один з розділів класичної риторики, який вивчає способи запам'ятовування і призначений для розроблення певної мнемотехніки з метою розвитку пам'яті

мета промови	цільове призначення виступу; те, якого результату прагне досягти оратор, зважаючи на аудиторію, або яку психологічну реакцію прагне викликати у слухачів
метафізика	протилежний діалектиці спосіб мислення й метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їх внутрішнім зв'язком, відірвано одне від одного, в застиглому, незмінному вигляді
метафора	вид тропа, що побудований на основі вживання слів або виразів у переносному значенні за подібністю, аналогією, тощо, і служить одним із засобів посилення образності й виразності мови
метод	спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта
методологія	сукупність методів (приймів, способів), які використовуються в теоретичній і практичній діяльності людей для реалізації поставленої мети
метонімія	заміна одного слова іншим на основі близькості виражених ними понять, суміжності позначених предметів
механічні жести	жести, які не пов'язані зі змістом промови, наприклад, смикання себе за рукав сорочки, потирання кінчика носа, поправлення волосся, одягу, повертання гудзиків, тощо, які часто свідчать про невпевненість чи хвилювання оратора, заважають виголошенню та сприйняттю промови, відволікають увагу слухачів
мислення	властивість високоорганізованої матерії, а саме – властивість мозку
міманса	давньоіндійська школа, що виникла в IV ст. до н. е., а її представники виходили з того, що за допомогою теорії пізнання можна досягти правильного розуміння суті речей, а також осмислити основні метафізичні поняття
міміка	рухи м'язів обличчя, які відображають внутрішній емоційний стан мовця, його настроїв і почуття в певний момент

<i>мітингова промова</i>	промова, що має на меті з'ясувати, зробити зрозумілою актуальною, значущою, хвилюючою громадську проблему, спонукати слухачів до певних дій; перебуває на стику політичного й дипломатичного жанрів красномовства, відзначається посиленою експресивністю, виразністю, апелює до колективних емоцій, прагнень, часом уступає своєрідною прелюдією до мобілізації колективних зусиль для важливої та невідкладної мети
<i>мнемотехніка (мнемоніка)</i>	сукупність прийомів і методів, за допомогою яких можна швидше запам'ятати матеріал на основі створення асоціацій
<i>множення понять</i>	операція з поняттями, яка полягає в утворенні нового поняття, обсягом якого є елементи, загальні для всіх вихідних понять
<i>мова</i>	система одиниць спілкування і правил їх функціонування
<i>мова модальної логіки</i>	система символів, що створюють алфавіт
<i>мовленнєва майстерність оратора</i>	вміння оратора використовувати всі набуті знання, щоб говорити нормативно, доречно, ясно, точно, образно, лексично багато, синтаксично різноманітно, стилістично правильно, переконливо
<i>мовленнєвий етикет</i>	застосування системи словесних форм ввічливості, що узвичаєні в певному суспільстві, у конкретних актах спілкування
<i>мовленнєвий закон</i>	один з семи законів риторики, який розвиває в людини вміння трансформувати думку в словесну форму правильно, виразно, багато, точно, образно, стисло, доцільно
<i>мовлення</i>	конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації
<i>модальна логіка</i>	напрямок сучасних логічних досліджень; модальна система, створена на підставі певного типу модальності
<i>модальна система</i>	формально-логічна система (модель, теорія, числення модальних висловлювань), створена на підставі певного типу модальності засобами особливої мови на загальних принципах побудови некласичних логік

<i>модальність</i>	граматична категорія, яка означає відношення змісту мовлення до дійсності і виражається за допомогою форм способу дієслова, інтонації, вставних слів і т. ін.
<i>моделювання слухацької аудиторії закон</i>	один з семи законів риторики, який розвиває в ораторові вміння створити «портрет» майбутньої слухацької аудиторії на основі вивчення та аналізу індивідуально-особистісних, соціально-демографічних та соціально-психологічних ознак слухачів з метою подальшої ефективної комунікації
<i>моделювання типової думки з питання</i>	психологічний прийом, за яким оратор виявляє характерний для певної слухацької аудиторії загальний погляд на обговорюване питання, аналізує думку слухачів та висловлює власну позицію
<i>модуляція голосу</i>	зміна висоти й забарвлення голосу, що сприяє виразності мовлення і пов'язана з інтонацією
<i>монолог</i>	змістово завершене розгорнуте мовлення однієї людини, яке не передбачає мовленнєвого відгуку від слухача
<i>монотонність</i>	статичне, інтонаційно незмінне, одноманітне мовлення (на одному тоні)
<i>мудрість</i>	глибоке знання, розуміння, узагальнення чогось; досвід

наголос		посилення голосу під час вимови одного зі складів слова та збільшення тривалості його вимови
надихальна промова		це виступ, у якому промовець має на меті надихнути аудиторію, тобто викликати душевне піднесення, налаштувати на позитивний емоційний лад, переконати в чомусь, викликати активну реакцію чи налаштувати на певні дії
наочно-дійове мислення		це розв'язування задач, поданих у наочній формі, шляхом практичних дій
наочно-образне (образне, просторове) мислення		це розв'язування задач шляхом ідеального перетворення їх умов
наукова доповідь		різновид публічного мовлення, який містить розгорнутий виклад певного наукового питання, аналіз, обґрунтування та узагальнення наукових результатів
наукова індукція		умовивід, в якому узагальнення будується шляхом відбору необхідних і виключення випадкових обставин
наукове повідомлення		стисле повідомлення наукових відкриттів чи виклад результатів наукової роботи щодо розв'язання певної проблеми
невербальні засоби під час виступу		несловесні способи викладу матеріалу, що супроводжують мовне вираження тексту
невіра		(в логічному значенні) відсутність власних думок, переконань, впевненості у особи х, яка зумовлена її суб'єктивною установкою
негативне поняття (заперечне)		поняття, й якому виражається відсутність у предмета ознак, що становлять зміст відповідного позитивного поняття
незнання		відсутність у людини або людства відомостей, інформації (уявлень, понять, системи понять) про певні предмети, явища, процеси об'єктивного світу в певний момент часу

некласична логіка	множина сучасних логічних теорій, альтернативних класичній логіці, що були розроблені у 20–30-х роках ХХ ст. першими некласичними логіками та математиками (Я. Лукасевич, Е. Пост, К. Льюїс, Л. Брауер, А. Гейтинг та ін.)
неориторика	другий етап у розвитку риторичної науки, що в 60-х рр. ХХ ст. прийшов на зміну першому етапові – класичній риторичній науці, в основі якого лежать принципи класичної риторичної науки з оновленими методами та врахуванням досягнень найновіших гуманітарних наук
непорожнє поняття	поняття, в якому мисляться реально існуючі (або ті, що існували) предмети
неправда	те, що суперечить правді, істині; брехня
несумісні поняття	поняття, обсяг яких зовсім не збігається
номіналіст	прихильник, послідовник номіналізму
номіналізм	напрямок у середньовічній філософії, представники якого вважали, що реально існують лише окремі предмети, а загальні поняття – це тільки назви, породжені людським мисленням
ньюїанство	школа логіки й філософії, що розробляла логічні проблеми пізнання, абстраговані від практики конкретних суперечок і дискусій, виходячи з чотирьох джерел пізнання: сприйняття, висновку, порівняння і доказів (свідчень)

обґрунтування		процес підбору переконливих і достатніх аргументів, фактів для доведення висунутих положень (тези) і брак якого часто призводить до логічних помилок
обернення		перетворення судження в судження у якого суб'єкт вихідного судження стає предикатом, а предикат – суб'єктом висновку
об'єкт знання		те, про що знає інтелектуальний суб'єкт; у що він вірує; в чому сумнівається та ін.
обмеження понять		логічна операція з поняттями, завдяки якій відбувається перехід від поняття з ширшим обсягом (родового) до поняття з вузьким обсягом (видового) через додавання до змісту вихідного поняття ознак, які стосуються лише частини предметів його обсягу
образ оратора		те, яким постає промовець у свідомості слухачів і який ораторський автопортрет він створює
образність мовлення оратора		наявність у виступі яскравих художніх образів картин, що передають певні поняття
обсяг поняття		множина, клас предметів, кожен з яких є носієм ознак, що становлять зміст поняття
одиничне поняття		поняття, в якому мислиться один-єдиний предмет
онтогенез		індивідуальний розвиток тваринного або рослинного організму від моменту його зародження до кінця життя
онтологічна модальність		фактична детермінованість висловлювань з певним типом модальності, коли їх істинність або хибність визначають на підставі дійсного стану справ (фактичних даних)
опонент		особа, що заперечує в публічній бесіді висунуту тезу іншої людини, тим самим стаючи учасником суперечки, інакодумним до пропонента, антагоністом

<i>оратор</i>	особа, яка виголошує публічні промови і володіє красномовством (по-мистецьки вправно виступає перед аудиторією); те саме, що промовець
<i>ораторська майстерність</i>	уміння успішно виступати перед аудиторією, яка може бути вроджена, проте її можна й набути з досвідом та передбачає вміння природно володіти собою, бездоганно володіти матеріалом, створювати індивідуальний, харизматичний образ оратора
<i>ораторська ситуація</i>	сукупність умов, що формують публічне мовлення, а саме наявність суб'єкта такого мовлення (оратора), об'єкта (аудиторію, певну кількість слухачів) та сам предмет мовлення (зазвичай це промова на певну тему)
<i>ораторське мистецтво</i>	див. <i>ораторська майстерність</i>
<i>ораторське мовлення</i>	мова, звернена до багатьох людей, яка переконує слухачів, майстерна мова, що межує з мистецтвом
<i>ораторські здібності</i>	сукупність індивідуальних рис людини, що забезпечують їй успіх у побудові та виголошенні промови та є запорукою досягнення ораторської майстерності
<i>особистість оратора</i>	сукупність та взаємодія всіх аспектів соціального, інтелектуального, духовного вигляду оратора, його характеру та волі, темпераменту та культури
<i>ототожнювання відмінного</i>	сплутування понять у логічному відношенні

пам'ять	комплекс пізнавальних здібностей і психічних процесів, які відповідають за накопичення, закріплення, збереження й відтворення інформації; тому для досягнення ораторської майстерності треба розвивати і тренувати свою пам'ять, для чого є безліч вправ і прийомів запам'ятовування
парадокс	1) певною мірою вмотивоване судження, що суперечить здоровому глузду; 2) неочевидне висловлювання, істинність якого важко встановити
паралогізм	логічна помилка, якої несвідомо, ненавмисне припускаються в процесі суперечки
парламентське красномовство	різновид соціально-політичного роду ораторського мистецтва, в якому є чимало «секретів» публічного переконання аудиторії, зокрема оригінальність думок, ґрунтовні спостереження, яскраві описи, гумористичні сценки, щирі почуття, тощо
пасивний словник	сукупність слів, які зрозумілі, але не використовуються в мовленні
пауза дихальна	коротка перерва в процесі мовлення, яку роблять для вдиху повітря, що сприяє виразному мовленню, впливає на темп, гучність, плавність мовлення
пауза логічна	коротка зупинка, яка інтонаційно відділяє один мовленнєвий такт від іншого, надаючи висловлюванню відповідного змісту
пауза психологічна	зупинка в процесі мовлення, яка слугує для розкриття підтексту промови та емоційного навантаження думки; час, який промовець виділяє слухацькій аудиторії для осмислення певного положення чи питання
пауза фразова	рядковий знак партитури, який слугує для поділу тексту на певні логічні фрагменти
пафос	одна з основних категорій класичної риторики, яка відповідає за емоційне наповнення промови

<i>педагогічна риторика</i>	теорія ефективної мовленнєвої комунікації у сфері педагогічного спілкування
<i>педагогічна ситуація</i>	складова частина педагогічного процесу, педагогічна реалія, через яку педагог керує педагогічним процесом і педагогічною системою
<i>педагогічний такт</i>	вміння педагога тримати себе з гідністю і витримкою в педагогічному колективі, з учнями та їх батьками, а також здатність дотримати міру свого впливу на дітей, вміння знайти підхід до них і побудувати оптимальні виховні відносини з урахуванням визнаних принципів виховання
<i>переконання</i>	спосіб впливу на слухачів з використанням системи логічних та емоційних (психологічних) аргументів для того, щоб довести слухачам свою думку, сформувавши в них нові погляди
<i>перехресні поняття</i>	поняття, обсяг кожного з яких має лише частину спільних елементів
<i>план промови</i>	перелік питань (проблем, суджень тощо), які розглядатиме оратор у промові; програма виступу за пунктами
<i>план цитатний</i>	різновид основного плану промови, у якому пункти оформлені як цитати (з різних джерел), а тому подані в лапках
<i>побудова доказу на неправильних поглядах</i>	логічна помилка, яка полягає в тому, що логічної аргументації до заявленої тези мовець не наводить, бо таких доказів не існує у зв'язку з неправильністю тези (наприклад: «Варто скасувати професію рятувальника, бо вона не важлива для суспільства»)
<i>поведінка</i>	сукупність чийх-небудь дій і вчинків; спосіб життя; вміння поводити себе відповідно до встановлених правил
<i>повтор</i>	повторення того самого слова чи виразу з метою виділити, підкреслити істотне у мовленні, підкреслити ті чи інші деталі в описах, посилити експресивно-зображувальні властивості мови
<i>поділ поняття</i>	логічна операція, за допомогою якої розкривається обсяг родового поняття через перелік його видів або елементів

<i>поза оратора</i>	положення тіла мовця під час виступу, яка належить до невербальних засобів спілкування й демонструє аудиторії особисті риси оратора та його індивідуальний стиль
<i>полеміка</i>	різновид суперечки, у якій кожна зі сторін прагне відстояти власний, принципово протилежний від інших погляд
<i>полілог</i>	форма мовлення, у якій беруть участь декілька осіб (більше ніж дві) задля обміну думками, презентації та аргументації власних поглядів
<i>політична промова</i>	один із найважливіших видів соціально-політичного красномовства, класичний жанр ораторського мистецтва, до того ж найдавніший
<i>порівняння</i>	мисленнєва операція, що дає змогу встановити подібні і відмінні ознаки аналізованих об'єктів
<i>позитивізм</i>	суб'єктивно-ідеалістична течія буржуазної філософії і соціології, що заперечує можливість пізнання об'єктивної дійсності і зводить мету науки до опису і систематизації фактів і явищ, які тлумачаться як комплекс відчуттів і уявлень суб'єкта; різновид агностицизму
<i>поняття</i>	форма мислення, яка відображає предмети в їх загальних та істотних ознаках
<i>порожнє поняття</i>	поняття, в якому мисляться предмети, котрих або ще не було й немає, або ніколи не буде
<i>правда</i>	певна сукупність достовірних відомостей про що-небудь
<i>практичне мислення</i>	тип мислення, що генетично пов'язане з наочно-дійовим, але за механізмами здійснення нагадує теоретичне, тобто також може бути як дискурсивним, так і інтуїтивним; є засобом розв'язання конкретних задач та передбачає внесення якихось дій у дійсність
<i>предикат судження</i>	поняття про ту властивість предмета думки, наявність якої у ньому стверджується чи заперечується
<i>предмет судження</i>	реальний предмет, про який ідеться в судженні

предметна область	коло предметів, у складі якого перебуває виділений нами предмет; область предметів, у рамках якої визнаються дані, що мають смисл, закони і правила логіки
приказка	стійкий фольклорний вираз, який несе у собі емоційно-образну характеристику якогось явища та, на відміну від прислів'я, завжди виступає у мовленні як частина судження
примовка	жартівливий, переважно римований вислів, що використовується в усному і писемному мовленні в різних життєвих ситуаціях; усталені формули вітання, запрошення, формули побажань, каламбурні вислови
прислів'я	виражений структурою речення влучний образний вислів, який формулює певну життєву закономірність або правило, що є широким узагальненням багатовікових спостережень народу, його суспільного досвіду
проблемне запитання	запитальне речення, що за змістом виражає певну проблему; запитання, на яке на певному етапі пізнавального процесу не можна дати однозначної відповіді – «так» або «ні»
провокаційне запитання	запитання із прихованою інформацією, на підставі якої, незалежно від відповіді «так» або «ні», визнається, що властивість, про яку йдеться у запитанні, притаманна йому
проксеміка	один з засобів невербального спілкування; мова простору та часу й система їх організації
промова	усний публічний виступ з метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів, потребує підготовки, яка залежить від досвіду оратора та обставин, за яких відбуватиметься виступ
промовець	особа, що виголошує промову; той, хто вмie або любить виголошувати промови; те саме, що <i>оратор</i>
пропозиційна установка	відношення між суб'єктом, який пізнає світ і себе самого, і змістом висловлювання, що виражає знання, віру, погляди, власні думки, переконання, уявлення та ін.

<i>пропонент</i>	(англ. proponent від лат. propono – «пропонувати») – той, хто підтримує і аргументує тезу в дебатах; є антонімом опонента
<i>просте запитання</i>	запитання, до структури якого входить лише одне запитання (запитальне речення)
<i>протилежні поняття</i>	порівняні несумісні поняття, видові ознаки яких взаємно виключаються
<i>протиставлення предикату</i>	перетворення судження, в результаті якого суб'єктом стає поняття, що суперечить предикату, а предикатом – суб'єкт вихідного судження
<i>психологічний клімат</i>	стійкий емоційно-психологічний настрій колективу, особливість якого полягає в тому, що він відображає усі внутрішні (психологічні) умови, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності й усебічному розвитку особистості у групі
<i>психологічний портрет аудиторії</i>	образ слухацької аудиторії, який промовець створює на основі вивчення її соціально-демографічних, соціально-психологічних та індивідуально-особистісних ознак (таких як спосіб життя, система цінностей, життєва позиція, вид зайнятості, поведінкові звички, мотиви поведінки та ін.)
<i>публична промова</i>	промова, відкрита для всіх, промова оратора

<i>реалізм</i>	об'єктивно-ідеалістичний напрям у середньовічній схоластичній філософії, представники якого на протилежність номіналістам вважали, що загальні поняття (універсали) існують реально, незалежно від речей, передують речам
<i>реаліст</i>	прихильник, послідовник реалізму
<i>регламент</i>	час, відведений для доповіді або виступу на засіданнях, зборах, нарадах тощо
<i>рекламне красномовство</i>	один із різновидів соціально значущого красномовства, що розуміється як особлива сфера практичної реальності, продуктом якої є словесний твір – рекламний
<i>релаксація</i>	етап спаду фізичного й інтелектуально-психологічного навантаження промовця, що настає після виголошення промови
<i>релятивізм</i>	суб'єктивно-ідеалістичне вчення, яке на підставі відносності людських знань заперечує можливість об'єктивного пізнання світу
<i>ремнісценція</i>	натяк на певну тему, подію, твір та ін. у промові, використання якого завжди збагачує зміст промови, робить її цікавішою
<i>репліка</i>	коротка фраза, що містить заперечення, уточнення, підтримку сказаного; коротке висловлення в діалозі чи полілозі
<i>ритм</i>	рівномірне чергування звуків чи слів у відповідній послідовності; чергування слів та пауз між ними; розміреність мовлення
<i>ритор</i>	у Давній Греції та Римі – оратор і вчитель красномовства, теоретик риторики
<i>риторика</i>	наука про красномовство, ораторське мистецтво, яка вивчає способи переконання та впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей

<i>риторика інтерактивного спілкування</i>	мистецтво спілкування та обміну повідомленнями в режимі реального часу шляхом передавання голосу, відеозображення чи тексту через мережу Інтернет
<i>риторичне запитання</i>	запитання, що не передбачає відповіді, яка б мала значення істинності або хибності, оскільки в самому запитанні вже передбачається однозначна відповідь
<i>риторичний аналіз</i>	процес розкодування різних аспектів побудови промови, виявлення в ній прийомів мовного впливу, оцінення мовних засобів, зокрема засобів виразності, який передбачає з'ясування таких аспектів: а) рід і жанр тексту, його адресат; б) умови створення та виголошення промови (місце, час та ін.); в) наявність контакту з аудиторією; г) застосовані типи аргументів, види аргументації; г) ефективність аргументації; д) композиція тексту; е) зміна поглядів на предмет промови (внутрішній / зовнішній погляд, свій / чужий, просторовий, тимчасовий, оцінний та ін.); є) правильність, точність, доречність, виразність мовлення; ж) комунікативні невдачі, їх причини; з) доцільність використання тропів і риторичних фігур; з) загальна оцінка тексту (переконливість, оригінальність та ін.) і нарешті – чи досягнув автор поставленої мети
<i>риторичний вигук</i>	особливо емоційне ствердження або заперечення, констатація якогось факту або думки, що супроводжується окличною інтонацією
<i>риторичний ідеал</i>	взірець досконалого оратора, який володіє мистецтвом красномовства та всіма рисами, що потрібні для успішного публічного виступу
<i>риторична культура</i>	рівень оволодіння знаннями з риторики і вміння застосовувати їх під час публічного виступу
<i>риторичний трикутник</i>	у теорії риторики модель публічного мовлення, яка включає три складові: промовця, слухачів та саму промову

<i>риторичні фігури</i>	засоби підсилення емоційної впливовості художньої та ораторської мови, що мають умовно діалогічний характер і до яких належать риторичний вигук, риторичне звертання, риторичне питання
<i>розташування оратора</i>	місце, з якого промовляє оратор і про яке варто подбати заздалегідь і встановити, яке місце у конкретному приміщенні буде оптимальним для виголошення промови
<i>рольова гра</i>	засіб навчання та моделювання різних ситуацій; кожен учасник гри отримує та розігрує певну роль

самоконтроль		уміння контролювати свої емоції, думки та поведінку і є одним зі складників риторичної майстерності
самопрезентація		вербальне й невербальне представлення власної особистості у процесі спілкування
сарказм		їдке, викривальне, іноді гірке глузування з метою характеристики людини чи явища
свідомість		процес відображення дійсності мозком людини, який охоплює всі форми психічної діяльності й зумовлює цілеспрямовану діяльність людини; сприйняття, розуміння навколишнього, властиві людині; розум
свідчення		факт, річ, обставина, що підтверджують щонебудь; повідомлення про щось, підтвердження чого-небудь очевидцем або обізнаною у певній справі людиною
селективна індукція		умовивід, в якому висновок про приналежність ознаки класу (множині) базується на знанні про взірець (підмножині), отриманий методичним відбором явищ з різних частин цього класу
сентенція		короткий образний вислів повчального характеру
сила голосу		реальна енергія звуку голосу, що залежить від активності роботи артикуляційного апарату
силогізм		умовивід, у якому з двох суджень-засновків одержують зумовлене ними третє судження – висновок; силогізм, або дедуктивний умовивід
синекдоха		заміна одного слова чи виразу іншим на основі якоїсь кількісної характеристики предмета мовлення
синтез		практичне або теоретичне об'єднання виділених у процесі аналізу частин у нове ціле
складне запитання		запитання, до структури якого входять два та більше запитань (запитальних речення) та має логічну форму кон'юнкції, або диз'юнкції

<i>словесно-логічне мислення</i>	провідний засіб теоретичного освоєння дійсності, що інтенсивно формується під час оволодіння дітьми науковими поняттями в процесі навчання
<i>слово</i>	мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу
<i>«Солом'яного опудала» прийом</i>	один з вивертів у сперечанні (логічних помилок, софізмів), за якого один з учасників суперечки явно перебільшує докази опонента або ж приписує опонентові певну позицію, а потім сам спростовує її
<i>софізм</i>	помилкове міркування, некоректне доведення, засноване на свідомому порушенні законів логіки
<i>софісти</i>	умовна назва великої групи мислителів Давньої Греції середини V – першої половини IV ст. до н. е., які належали до різних шкіл, мали різні погляди, але користувалися подібним методом, істотною ознакою якого був релятивізм, класичним виявленням якого може бути відомий вислів Протагора: «Людина є мірою всіх речей: існуючих, що вони існують, і неіснуючих, що вони не існують»
<i>софістика</i>	міркування, що базуються на софізмах; застосування софізмів
<i>софістичне запитання</i>	запитання, сформульоване на підставі навмисно зробленої логічної помилки через використання абстрактних невизначених термінів, оперування термінами, які мають багато смислів, постановок провокаційних запитань та інших інтелектуальних маневрів із метою, щоб відповідь на запитання була такою, яку «бажає» почути софіст
<i>соціально-побутове красномовство</i>	різновид, що охоплює соціально значущі побутові ситуації та включає ювілейну, похвальну промову, надмогильну, усну побутову оповідь, тост (застільна промова), анекдот
<i>соціально-політичне красномовство</i>	один із найдавнішим родів красномовства, яке уявило імена Цицерона, Демосфена й інших видатних ораторів античності та пізніших часів

<i>стиль індивідуальний</i>	у риторичі спосіб викладу, організація мовлення, характерна для конкретного оратора
<i>стоїцизм</i>	філософське вчення, що виникло наприкінці IV ст. до н. е. на ґрунті елліністичної культури, а його основними представники були Зенон з Китіона (336–264 рр. до н. е.), Хрисіпп (281–208 рр. до н. е.), Клеанф (264–232 рр. до н. е.), Аристон (р. близько 228–225 рр. до н. е.), Посидоній (135–50 рр. до н. е.).
<i>стратегія оратора</i>	загальний план майбутньої риторичної діяльності, спосіб досягнення мети промови
<i>суб'єктивізм</i>	ідеалістичний напрям у філософії, який заперечує існування об'єктивної реальності як джерела відчуттів і твердить, що реальний світ існує тільки в людській свідомості
<i>суб'єкт судження</i>	поняття про предмет думки
<i>судження</i>	така форма мислення, яка відображає зв'язок між предметом та його ознакою
<i>судження із відношенням</i>	судження, що відображає відношення між окремими предметами або їхніми ознаками
<i>судження існування</i>	судження, в яких утверджується чи заперечується сам факт існування або не існування предмета
<i>судове красномовство</i>	красномовство, що почало активно розвиватися із середини XIX ст. та характеризується чітким вираженням мети, відсутністю штучної розпливчасті, манірності, доступністю у сприйнятті, вмінням доцільно використовувати художню літературу, засоби естетичного впливу на слухачів, правильний тон промовця тощо
<i>сумісні поняття</i>	поняття, обсяг яких збігається принаймні частково
<i>суперечка</i>	широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання; дискусія
<i>суперечні поняття</i>	порівнянні несумісні поняття, в одному з яких мисляться предмети з певними ознаками, а в другому – ті предмети відповідної предметної сфери, в яких ці ознаки відсутні, а наявність інших ознак у них не мислиться
<i>схоластичний</i>	який є схоластикою; відірваний від життя й практики

тактика оратора		система безпосередніх конкретних дій оратора, спрямованих на ефективну реалізацію стратегії
теза		положення, істинність якого обґрунтовується
тембр голоса		забарвлення або характер звуку голосу, що відображає емоції, але може бути вироблений спеціальними вправами
теологія		сукупність церковних учень про бога й догмати релігії
теоретичне мислення		різновид словесно-логічного мислення, засіб цілеспрямованого теоретичного освоєння дійсності, відтворення її у поняттях
теорія моногенезу		(від гр. monos «один» і genesis «народження, походження») вчення про походження всіх мов світу від однієї мови
теорія полігенезу		(від гр. poly «багато» і genesis «народження, походження») протилежна моногенезові теорія, що пов'язана з ідеєю декількох різних центрів походження людини і відповідно різних мов
термін		слово чи група слів, які позначають один предмет (чи певну групу предметів) і вживаються в даній науці з одним чітко визначеним значенням і відповідним змістом
тирада		довга фраза, виголошена піднесеним тоном; сповнений пафосу монолог
тотожні поняття		поняття, які повністю збігаються за обсягом
точність мовлення		одна з властивостей мовлення, яка полягає в підборі таких слів, які повністю співвідносяться з предметами, явищами, діями, які вони називають
трансцендентальна логіка		наука про розум не тільки за формою, й за змістом; наука про необхідні закони мислення, і не для особливих предметів, а для всіх предметів узагалі; наука про правильне вживання розуму і розуму взагалі
тренінг		тренувальний режим, тренування
тривіум		цикл із трьох наук Середньовіччя, до котрого включалися логіка, граматики і риторика

увага слухачів		зосередженість аудиторії на мовленні та постаті оратора
узагальнення		об'єднання важливих властивостей об'єкта мислення, отриманих у результаті аналізу, синтезу, абстрагування
узагальнення понять		логічна операція, в результаті якої відбувається перехід від поняття з вузьким обсягом (видового) до поняття з ширшим обсягом (родового) шляхом збіднення його змісту, тобто вилучення специфічних для вихідного поняття видових ознак
умовивід		логічна дія, за допомогою якої з одного або частіше кількох суджень виводиться нове судження
універсалії		знаки, терміни, імена, що позначають групи подібних між собою речей і таких, що існують тільки в розумі
уточнювальне запитання («чи-запитання»)		запитання, що вимагає уточнення знання (інформації) стосовно певного об'єкта пізнання (його існування, властивостей, притаманних йому, тощо)
уявлення		розуміння чого-небудь, знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях, якихось даних і т. ін.

<i>фонаційне дихання (мовленнєве)</i>	дихання, що відрізняється від повсякденного енергійним зітханням і тривалим рівномірним видихом, дає енергію для голосу і регулює силу звуків, різноманітних за своєю природою
<i>формально-логічні закони</i>	закони правильної побудови і зв'язки думки, що виражають такі суттєві, загальні, неодмінні властивості мислення, як визначеність, несуперечність, послідовність і обґрунтованість
<i>фразовий наголос</i>	виділення різною силою голосу слова чи слів у межах фрази, що залежить від їх смислового навантаження й місця в реченні

<i>хвилювання під час виступу</i>	хвилювання, яке передує виступові чи охоплює оратора безпосередньо під час промови
<i>хибна аналогія</i>	помилка у створенні аргументації або ж виверт у сперечанні, коли аналогію проводять між такими предметами та явищами, між якими практично немає спільних ознак (наприклад: «Якщо вчені, проводячи дослідження, можуть з'ясувати й уточнювати інформацію у книжках, інтернеті чи в колег, то чому ж нам, студентам, на контрольній не можна підглянути або запитати щось у сусіда?»)
<i>хибна дилема</i>	виверт у сперечанні, за якого один з опонентів визнає лише дві взаємовиключні альтернативи, тоді як насправді ці альтернативи або не виключають одна одну, або ж їх є більш ніж дві (наприклад: «Або наша країна візьме черговий кредит, або нас чекає крах економіки». Тоді як насправді економіка може розвалитися і після того, як буде взято чергову позику)

часова модальність	модальність з погляду часових характеристик того, що відбувається в світі
часовий вимір знання	параметр, який визначає, що знає або не знає про певний об'єкт інтелектуальний суб'єкт у час <i>f</i>
чистота мовлення	відсутність у ній жаргонних, просторічних вульгарних елементів – усього того, що виходить за рамки літературної норми, а також слів-паразитів, непотрібних призвуків та ін; високий рівень культури мови

Яя

ясність мовлення

доступність мовлення адресату, його
точність, суворя логіка, чітка композиція,
лаконічність

Перелік бібліографічних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Еверет Д. Походження мови : як ми навчилися говорити. К : Наш Формат, 2019. 344 с.
3. Жеребкін В. Є. Логіка : Підручник. 4-те вид., випр. К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. 255с.
4. Конверський А. Є. Логіка : підручник. 2-е видання, виправлене. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 391 с.
5. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навчальний посібник. Київ : МАУП, 2000 р. 256 с.
6. Макович Х.Я., Вербицька Л.О., Капітан Н.О. Словник термінів і понять з риторики. Львів, 2016. 140 с.
7. Сластенко Є.Ф., Ягодзінський С.М. Логіка : Навч. посіб. К. : Книжкове видавництво НАУ, 2005. 192 с.
8. Словник української мови : академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua> (дата звернення 16.08.2020).
9. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки. 3-те видання, доповнене. К. : «Академвидав», 2012. 528 с.
10. Тофтул М. Г. Логіка. 2-ге видання, перероблене, доповнене. К. : «Академія», 2008. 400 с.
10. Тофтул М. Г. Логіка : словник-довідник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. К. : «Академія», 2012. 312 с.

